

میراث امام علی(ع) آیین اخلاقی حکمرانی بود

امام علی(ع) در دوران کوتاه و پرهیاهوی زمامداریش کوشش کرد تا در برابر جریان‌های رقیب الگویی اخلاقی از سیاست ارائه دهد.

به مناسبت سالروز جنگ صفین؛

امام علی(ع) در دوران کوتاه و پرهیاهوی زمامداریش کوشش کرد تا در برابر جریان‌های رقیب الگویی اخلاقی از سیاست ارائه دهد.

میراث پیامبر اسلام(ص) ایجاد هویت سیاسی جدید به نام امت واحد بود که این میراث بعد از فوت پیامبر(ص) دستخوش تحریف‌ها و دسیسه‌های می‌شود. نخستین مسئله پس از درگذشت پیامبر اکرم(ص) تعیین جانشین برای ایشان بود. این موضوع بحث‌برانگیز نخستین تجربه گفتگو، جدال و خردورزی درباره این پرسش بنیادین در علم سیاست بود که چه کسی باید حکومت کند؟

بنا بر شواهد تاریخی، اصل تعیین جانشینی مورد پذیرش عموم بود. بحث بر روی مصداق آن صورت می‌گرفت. در نهایت با توجه به چانه‌زنی‌های مهاجران، عمارات در سقیفه در دست بنی‌قریش باقی ماند و معمای خلافت با استدلال‌های خلفای اول و دوم، حل و فصل شد.

نشست سقیفه در غیاب بخش عمده‌ای از مهاجرین و انصار به ویژه نزدیکان پیامبر و بنی‌هاشم برگزار شد. هنگامی که علی(ع) برای بیعت با خلیفه اول، فرا خوانده شد ضمن تأکید بر حقانیت و شایستگی خود از بیعت امتناع ورزید و خود را شایسته‌تر اعلام کرد. اما علی(ع) بعد از ماه‌ها درنگ، هنگامی که رویگردانی برخی مردم از دین را مشاهده نمود بیعت کرد و فرمود: «اگر به یاری اسلام و مسلمانان برخیزد در دین رخنه پدید آید و بنای مسلمانی ویران می‌شود».

دور ماندن علی(ع) از خلافت و جانشینی پیامبر(ص) تا قتل خلیفه سوم ادامه پیدا می‌کند. در این برهه از زمان، عرب برای بیعت گرفتن با علی(ع) بر وی فشار می‌آورد. علی(ع) با وجود اینکه شایستگی خویش را بر این منصب باور داشت، اما شرایط را مناسب، ارزیابی نمی‌کرد و از پذیرش پیشنهاد خودداری می‌کرد و خود را برای وزارت مناسب‌تر از عمارات برمی‌شمرد، اما در نهایت پذیرفت.

بیعت با امام علی(ع) هرچند مشکل تعیین خلیفه را حل کرد. ولی آغاز چالش و رویارویی فکری و سیاسی جریان‌های رقیب بود. چالشی که امپراتوری نوپای اسلامی را در سه جنگ بزرگ داخلی درگیر کرد.

نخستین صف‌آرایی از سوی قریش با طلحه و زبیر آغاز شد که بیشتر با امیرالمومنین بیعت کرده بودند و به همین سبب به ناکثین اشتهار یافتند. این اعتراض با همراهی عایشه و به بهانه خون‌خواهی از عثمان در راستای حفظ منافع و امتیازات قریش بود.

دومین جنگ داخلی امام با بنی‌امیه به رهبری معاویه بود. معاویه از زمان خلیفه دوم فرمانروایی شام را برعهده داشت. وی با استنکاف از بیعت با امام به خون‌خواهی از عثمان نبرد صفین را آغاز کرد. این نبرد هر چند با برتری سپاه علی در شرف پیروزی بود ولی پراکندگی سپاه و بر سر نیزه کردن قرآن از سوی سپاه معاویه، جنگ را به حکمیت کشاند و مانع شکست معاویه شد.

پذیرش حکمیت هرچند با اصرار قبایل یمنی صورت گرفت. ولی با ناکامی ابوموسی اشعری در به‌دست آوردن نتیجه مطلوب به مسئله جدی بدل شد. گروهی که بعدها به خوارج، شهرت یافت، پذیرش حکمیت را گناه بزرگ دانستند و از علی(ع) خواستند توبه کند. امام از پذیرش درخواست آنها امتناع کرد و سومین جنگ داخلی در غالب خوارج نمود پیدا کرد.

آیین اخلاقی حکمرانی

علی(ع) در دوران کوتاه و پرهیاهوی زمامداری خود کوشش کرد تا در برابر جریان‌های رقیب الگویی اخلاقی از سیاست ارائه بدهد. در اندیشه علی(ع) فرمانروایی و عمارت یکی از ضروریات زندگی بشر است و فرمان‌روا، چهار وظیفه مهم را عهده‌دار است. گردآوری خراج، پیکار با دشمنان، سامان‌دادن به کار مردم و آباد کردن شهرها.

از نظر امام نظام سیاسی مطلوب نظامی است که بتواند عدالت و دوستی را در میان مردم برقرار کند. چنین نظامی بر رضایت مردم استوار است.

در مجموع گفتار سیاسی علی(ع) بر اساس هم‌نهادی از آموزه‌های دینی، عقلانیت و تجربه عصر او از حکومت و سیاست بوده است. این گفتار حاصل بلوغ خرد سیاسی اسلامی در عصر تکوین آیین اخلاقی مبتنی بر رضایت عمومی از حکمرانی ارائه شده است. این آیین در برابر گفتار سیاسی رقیب که معاویه بیانگر او بود مطرح شد در الگوی معاویه، حکومت در نهایت به شکل‌گیری و تقویت ساخت پدرسالارانه و سلطنتی منتهی شد.

سیرانوش موسوی